

แนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน

Guidelines for Creating Sustainable Happiness Through a Process of Reconciliation in Community

เกรียงศักดิ์ โชควรรกุล

Kreangsak Chokwarakul

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Chaiyaphum Rajabhat University

Corresponding author e-mail: Dr.kreang@hotmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8612-9520>

Received 24/06/2022

Revised 05/07/2022

Accepted 06/07/2022

บทคัดย่อ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” มีโครงสร้างแบบหลวมๆ มีความหลากหลายในเรื่องชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา การแต่งกาย การเป็นอยู่ ฯลฯ ความแตกต่างกันระหว่างสังคม เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันของคนในสังคมนั้นเกิดขึ้นจากความแตกต่างกันในลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เมื่อมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคม ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกันภายในชุมชน อย่างไรก็ตามประชาชนในชุมชนนั้นๆ ล้วนแล้วแต่ต้องการความสงบสุขปราศจากความขัดแย้ง จึงเป็นที่มาของการยุติความขัดแย้งโดยการไกล่เกลี่ยเป็นการเจรจาต่อรองระหว่างคู่ความมากมายหลายประการ ดังนั้นการศึกษาเรื่องแนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน จึงมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการ แนวทางกระบวนการระงับข้อพิพาท ตามแนวทางการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ 2) ศึกษาข้อมูลข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับกลุ่มสังคมต่างๆ และ 3) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน เพื่อสร้างความสมานฉันท์แบบยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณทำการเก็บรวบรวมข้อมูลประชากรในพื้นที่บ้านเสี้ยวน้อย และการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า หลักการแนวทางการระงับข้อพิพาท ตามแนวทางการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชนนั้น เริ่มต้นจากการสร้างความสุขด้านสังคมอยู่เป็นสุข ได้แก่ หากสถานการณ์ทางการเมืองของไทยกลับเข้าสู่ความสงบจะช่วยให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นได้ ซึ่งคิดว่าการเกิดความวุ่นวายในสังคมทำให้เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของประชาชนแย่ลงและการแก้ไขปัญหาทางการเมืองควรเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการเป็นประการแรกๆ การจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและกรณีพิพาทต่างๆ ภายในชุมชนนั้น อาจสามารถจัดการได้จากการสร้างความสุขการได้อยู่ร่วมกัน เริ่มต้นจากการทำกิจกรรมกับครอบครัว การจัดกิจกรรมภายในชุมชนการเข้าร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาหรือทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และการไม่ทำละเมิดต่อสิทธิส่วนบุคคลของคนในสังคมเป็นสิ่งที่ทุกคนควรพึงปฏิบัติอยู่เสมอ การสร้างความสุขที่ยั่งยืนในชุมชนนั้น เกิดจากการสร้างความน่าอยู่ในสังคมประชาชนในชุมชนมีความรัก ความเห็นใจ เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการหวังดีให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมด้วย

คำสำคัญ : ความสุขแบบยั่งยืน; การไกล่เกลี่ย; สมานฉันท์; การสรรค์สร้าง

[43]

Citation:

เกรียงศักดิ์ โชควรรกุล. (2565). แนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (4), 43-64. Chokwarakul, K. (2022). Guidelines for Creating Sustainable Happiness Through a Process of Reconciliation in Community. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (4), 43-64; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.44>

Abstract

Thai society is a multicultural society, also known as “Multicultural Society. There is a loose structure with diversity in ethnicity, religion, language, dress, existence, etc. The differences between the different societies, races, religions, languages , and daily living of the people of the societies arise from differences in the physical features of the area. When there are cultural differences in society, there will be conflicts with each other within the community. However, the people in that community all want peace and freedom from conflict, thus ending the conflict through mediation is a negotiation between many parties. Therefore, the study of guidelines for creating sustainable happiness through the mediation process in the community is aimed at (1) To study the principles and guidelines for the dispute resolution process according to the mediation process. (2) Study the information about disputes that arise both at the individual level and the level of various social groups. And (3) to study the process of transferring dispute mediation techniques in the community to create lasting reconciliation. This research is mixed-use research using quantitative research to collect population data in the Ban Siew Noi area, Chaiyaphum province, and qualitative research from interviews with key informants as a group of village leaders. The results showed that:

The principle of the dispute resolution process according to the reconciliation process in the community begins with the creation of happiness in society. That is to say, if Thailand's political situation returns to calm, it will improve the well-being of the people, where social turmoil deteriorates the economy and people's livelihoods, and solving political problems should be a priority. Resolving conflicts and disputes within the community may be managed by creating happiness through coexistence starting with family activities, organizing activities within the community, participating in religious or cultural activities, and community traditions, and not violating the personal rights of people in the community. A society that everyone should always practice. Thus, Sustainable happiness in the community comes from the creation of livelihood in the community, the people in the community, love, compassion, caring for each other, as well as wishing for others to be happy together.

Keywords: Sustainable Happiness; Mediation; Harmony; Constructivism

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” (Multicultural Society) มีโครงสร้างแบบหลวมๆ มีความหลากหลายในเรื่องชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา การแต่งกาย การเป็นอยู่ ฯลฯ แต่สามารถผสมผสานได้อย่างกลมกลืน โดยมีนักวิชาการทำการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยเน้นการวิเคราะห์และทำความเข้าใจในความหลากหลายและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของสังคมคนไทยในพื้นที่ต่างๆ พบว่า หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเกิดจากการสร้างให้ประชาชนในชุมชนเข้าใจ และยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรม ประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ตามหลักของแต่ละศาสนา คือ การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือ การรักษาศีล 5 พุทธเจ้าที่ไพเราะไม่สร้างความแตกแยกให้เกิดในชุมชน ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ (พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, คงสุภษฎ์ แพงทรัพย์ และพูนศักดิ์ กมล, 2562) ซึ่งคำว่า “สังคม” และคำว่า “วัฒนธรรม” เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ เนื่องจากทั้งสองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้งซึ่งวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้โครงสร้างทางสังคมคงอยู่ เพราะมีความผูกพันทางจิตใจของหลายๆ คนเข้าด้วยกัน รากฐานของสังคม คือวัฒนธรรม ดังนั้น การพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าขึ้นต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งหรือเป็นรากฐาน สังคมจึงจะมีความมั่นคง การดำรงชีวิตร่วมกัน ตามวิถีของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ การมีความเชื่อร่วมกัน มีระบบคุณค่าร่วมกัน และการมีวิถีชีวิตร่วมกัน มีบูรณาการองค์ประกอบที่จำเป็นต่อวิถีชีวิตเข้ามาทั้งหมด อันได้แก่ อาชีพหรือเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การดูแลความปลอดภัย ความเป็นสังคมหรือความร่วมมือกันด้านศิลปะ สุขภาพและการเรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ร่วมกันแล้วหล่อหลอมกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งการที่คนในสังคมร่วมมือกันเป็นน้ำใจเดียวในการแก้ไขปัญหาในชุมชนสมาชิกของชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน จะช่วยให้สังคมไทยเกิดความเข้มแข็งของเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การทำเกษตรผสมผสาน หัตถกรรมและศิลปกรรม อุตสาหกรรม ธุรกิจ ศูนย์การแพทย์แผนไทย และกองทุนชุมชน เป็นต้น ความเข้มแข็งของสังคมไทยจะเป็นฐานล่างที่ดีสู่การพัฒนาการแข่งขันทางเศรษฐกิจของสังคม เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งเรียกว่าเศรษฐกิจแบบบูรณาการ โดยจะมีการเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตใจ สังคม และการเมืองเข้าด้วยกัน สังคมชนบทจะพัฒนาและยั่งยืนอยู่ได้นั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 3 ประการ คือ องค์กรชุมชน ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน (ประเวศ วะสี, 2557)

ความแตกต่างกันระหว่างสังคม เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันของคนในสังคมนั้นเกิดขึ้นจากความแตกต่างกันในลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ อย่างไรก็ตามความแตกต่างกันของ

สังคมเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง อันประกอบด้วย 1) การเข้าถึง (Permeability) 2) ความหลากหลายในด้านการใช้งาน (variety) 3) ความไม่ซับซ้อนของพื้นที่ (Legibility) 4) ความยืดหยุ่นของการใช้งาน (Robustness) 5) การตีความการสื่อความหมายของพื้นที่ (Visual appropriateness) 6) การต่อยอดการมีความรู้สึกร่วมในพื้นที่ (Richness) และ 7) การสะท้อนการมีส่วนร่วมหรือตัวตนของผู้ใช้งาน (Personalization) สำหรับวิธีการในการพัฒนาพื้นที่ทั้งประชาชนในพื้นที่ และบริบทของสังคม ต้องมีการปรับตัวหรือมีพลวัต เพื่อการใช้งานและถูกใช้งานอย่างเหมาะสมในทุกระดับ การวางผังพื้นที่สาธารณะให้เหมาะสมกับบทบาทของพื้นที่บริบทโดยรอบวิถีชีวิต และความต้องการของกลุ่มผู้ใช้พื้นที่เป็นวิธีการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนเนื่องจากพื้นที่สาธารณะเป็นศูนย์รวมความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยช่วยเสริมสร้างสิทธิการใช้พื้นที่ให้กับทุกคนอย่างเท่าเทียม สร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้ใช้พื้นที่ทั้งทางด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ อำนวยความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังช่วยเพิ่มมูลค่าของพื้นที่ให้สูงขึ้นโดยการเน้นย้ำคุณค่าและความสำคัญของแต่ละพื้นที่ให้เด่นชัดขึ้นรวมทั้งช่วยยกระดับสภาพแวดล้อมและทัศนียภาพที่ดีให้กับเมืองผ่านการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทเมืองของไทย (ชมพูนุท คงพูนพิน, 2562)

เมื่อมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคม ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกันภายในชุมชน อย่างไรก็ตามประชาชนในชุมชนนั้นๆ ล้วนแล้วแต่ต้องการความสงบสุขปราศจากความขัดแย้ง จึงเป็นที่มาของการยุติความขัดแย้งโดยการไกล่เกลี่ยเป็นการเจรจาต่อรองระหว่างคู่ความมากมายหลายประการ เช่น ช่วยเปิดช่องทางแห่งการสื่อสารระหว่างคู่ความซึ่งหากไม่มีคนกลางเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้วก็อาจเป็นการยาก ที่คู่ความจะสามารถเจรจาติดต่อกันได้ ในกรณีที่เรื่องพิพาทมีคู่ความเป็นจำนวนมาก การไกล่เกลี่ยจะเป็นการช่วยประสานคนหมู่มากให้เข้ามาเจรจาพร้อมเพรียงกันได้ในระหว่างการไกล่เกลี่ยผู้ไกล่เกลี่ยสามารถช่วยให้คู่ความเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของตัวเองและคู่ความฝ่ายตรงข้ามช่วยให้คู่ความเข้าใจถึงสิทธิขอคู่ความที่มีอยู่เหนือฝ่ายตรงข้ามช่วยก่อให้เกิดข้อสรุปที่สร้างสรรค์ช่วยค้นหาข้อตกลงอันเป็นที่ยอมรับได้ของคู่ความทุกฝ่ายช่วยให้คู่ความเข้าใจถึงข้อจำกัดในการเจรจาต่อรอง ช่วยประเมินหรือหาหนทางเลือกต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันได้ช่วยให้คู่ความใกล้ชิดเข้าหากันมากขึ้น และในประโยชน์ที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งของการไกล่เกลี่ยคดีในศาลนั้น ก็คือการไกล่เกลี่ยคดีฟ้องขับไล่ที่มีคู่ความเป็นจำนวนมาก ซึ่งโดยปกติมักจะเป็นกรณีของเจ้าของที่ดินเป็นโจทก์ฟ้องชาวบ้านจำนวนมากเป็นจำเลย และเนื่องจากจำเลยแต่ละรายต่างก็มักจะมีข้อต่อสู้ที่ไม่เหมือนกันไปทั้งหมดเสียทีเดียว การรวมพิจารณาคดีจึงมักจะกระทำมิได้ เพราะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แต่การไกล่เกลี่ยไม่ถูกจำกัดโดยข้ออ้างเช่นว่านี้ ดังนั้น การไกล่เกลี่ยเพียงคดีเดียวซึ่งรวมคดีที่ถูกฟ้องไว้เป็นจำนวนมากและมักจะมีจำนวนเกินกว่า 100 คดีขึ้นไป หากกระทำได้สำเร็จย่อมจะเป็นประโยชน์ แก่การพิจารณาคดีของศาลเป็นอย่างยิ่ง และส่งผลทำให้เกิดประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ตามมา เช่น ความยุติธรรมที่เสมอภาคกัน การไม่ต้องประสบกับการบังคับคดีที่ยุ่งยากเพราะการใช้กฎหมายที่อ้อมแพ่ง ย่อมไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา และรวมทั้งเวลาที่ไม่ต้องเสียไป เป็นต้น (วันชัย วัฒนศัพท์ : 2550)

กระบวนการจัดการความขัดแย้งของชุมชน การฟื้นฟูการซ่อมแซม การทำกลับให้คืนดีดั้งเดิม หรือการปฏิสังขรณ์ที่ทำให้สังคมได้รับผลกระทบน้อยที่สุดและเป็นแนวทางแบบสันติวิธีนั้น ซึ่งเดิมเคยมีการใช้คำว่า “การฟื้นฟูความยุติธรรม” “ความยุติธรรมเชิงสร้างสรรค์” และ “ความยุติธรรมแบบบูรณาการ” เป็นต้น ในปัจจุบันได้นำคำว่า “การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” โดยมีเป้าหมายสุดท้ายคือต้องการทำให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบได้กลับคืนสู่สภาพดีดั้งเดิมอันเป็นการสร้างความสมานฉันท์ในสังคม ซึ่งกระบวนการเชิงสมานฉันท์อาจได้แก่ การไกล่เกลี่ย การประนอมข้อพิพาท การประชุมกลุ่ม และการพิพาทศึกษาโดยการประชุมล้อมวง ขึ้นอยู่กับความขัดแย้งภายในสังคม โดยมุ่งหวังผลจากการดำเนินการเพื่อการฟื้นฟู การแสดงความสำนึกผิดการยินยอมที่จะปรับพฤติกรรม และการเยียวยาจิตใจ แม้หลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายประการ แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็มีข้อบกพร่องเช่นกัน อีกทั้งกระบวนการสมานฉันท์ยังมีข้อจำกัดในการใช้เนื่องจากไม่สามารถใช้ได้กับทุกฐานความผิดหรือคดีทุกประเภท ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของจุดเด่นและข้อบกพร่องในการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยในปัจจุบัน จึงสนใจที่จะทำการศึกษา “แนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน” เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการยุติความขัดแย้ง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสังคม ตลอดจนการสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อไม่ให้ปัญหา กลับคืนมาสู่สังคมได้อีกครั้ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาหลักการ แนวทางกระบวนการระงับข้อพิพาท ตามแนวทางการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์
2. ศึกษาข้อมูลข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับกลุ่มสังคมต่าง ๆ
3. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน เพื่อสร้างความสมานฉันท์แบบยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลประชากรในพื้นที่บ้านเสี้ยวน้อย ตำบลบ้านเล่า อำเภอมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ดำเนินการศึกษาระหว่างเดือน พฤษภาคม 2565-พฤษภาคม 2566 (12 เดือน)

การทบทวนวรรณกรรม

ความสุขที่ยั่งยืน หมายถึง สภาวะอารมณ์ที่ทำให้บุคคลรู้สึกปิติ อิ่มเอิบ พึงพอใจ เพราะบุคคลปรองดองจิตใจตนให้ตั้งมั่นมีสมาธิต่อการรับรู้ เข้าใจ และยอมรับความเป็นจริงของตนเองและโลก ตามความจริงอย่างที่

ตนเองและโลกเป็น ตระหนักรู้ว่าตนรู้สึกสุขหรือทุกข์เพราะอะไร สามารถลด ละ เลิก การยึดติดถือมั่น ปล่อยวางทั้งอารมณ์ความรู้สึกสุขและทุกข์ มีสภาวะอารมณ์ที่สมดุล โลง โปร่ง เบา สงบ เย็น ทำให้เกิดปัญญาในการรู้คิดแก้ไขสถานการณ์ในชีวิตได้อย่างมีสติไม่บ้าสุขและไม่จมทุกข์เข้าใจปัจจุบันและมองเห็นเป้าหมายการดำเนินชีวิตในอนาคต สามารถใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมอย่างเป็นปกติ รับรู้และเข้าใจหน้าที่และเป้าหมายชีวิตของตน เป็นนายของจิตใจตน แม้ต้องทำหน้าที่แก่งแย่งแสวงหาวัตถุนำพาพึงพอใจมาครอบครองเพื่อเลี้ยงดูตนเองและสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้อยู่ดีมีสุขตามหน้าที่ของตนที่พึงกระทำ ก็ยังสามารถมีความสุขเหมือนคนทั่วไปแต่จะไม่ยึดติดถือมั่นจนบ้าสุข มีความทุกข์เหมือนคนทั่วไปแต่จะไม่ยึดติดถือมั่นบ้าทุกข์จนจมทุกข์ตั้งนั้น ไม่ว่าในอนาคตสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม คนไทยและครอบครัวไทยก็ยังคงสามารถมีความสุขอย่างยั่งยืนได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน (ประจักษ์ ปฏิทัศน์, 2562)

แนวทางการสร้างความสุขตามศาสตร์สมัยใหม่ ใน 3 ด้าน ได้แก่ (ประจักษ์ ปฏิทัศน์, 2562)

1) การสร้างความสุขด้านการบริโภค ได้แก่ แนวคิดวัตถุนิยม ที่มุ่งสร้างความพึงพอใจจากการบริโภครูปแบบใหม่ ๆ ปัจจุบันมนุษย์ในสังคมกำลังเผชิญปัญหาการบริโภคที่เกินความจำเป็นและก่อให้เกิดโทษสอดคล้องกับ “หลักกามโภคีที่ควรตีเตียนของพระพุทธศาสนา ซึ่งแก้ไขได้ด้วยหลักกามโภคีที่ควรได้รับการสรรเสริญ”

2) การสร้างความสุขด้านสังคมอยู่เป็นสุข ได้แก่ “แนวคิดอรรถประโยชน์นิยม ที่มุ่งสร้างโอกาสทางสังคมให้บุคคลสามารถเข้าถึงความสุขด้วยการใช้ประโยชน์จากวัตถุ โดยไม่ลดทอนหรือตัดโอกาสของผู้อื่น” แต่ปัจจุบันเกิดปัญหาการแก่งแย่งแข่งขันและเบียดเบียนความสุขซึ่งกันและกัน ซึ่งการแก้ปัญหาเพื่อการอยู่เป็นสุขร่วมกันในสังคมสอดคล้องกับหลักพรหมวิหารของพระพุทธศาสนา

4) การสร้างความสุขด้านจิตใจซึ่งรวมถึงปัญญา ได้แก่ แนวคิดการคิดบวก ที่เสนอว่าคนที่มีอารมณ์บวกมาก ๆ พยายามมองสิ่งต่าง ๆ ในแง่ดีจึงมีความสุขได้ง่าย

อย่างไรก็ดีความสุขตามแนวคิดนี้มุ่งเน้นการหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีและไม่ดีที่ตัวปัญหาจึงมักพบว่ามนุษย์ในปัจจุบันมีความเครียดได้ง่าย ในการแก้ปัญหาเพื่อให้ชีวิตมนุษย์มีความสุขเป็นเครื่องค้ำจุนชีวิตสอดคล้องกับสวัสดิวินัยธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสว่ามนุษย์ต้องมีความสุขเป็นเครื่องอยู่ โดยที่เครื่องอยู่เป็นสุขของผู้ที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ ฌานสุขอันเป็นเครื่องอยู่ของผู้บำเพ็ญฌาน เป็นต้น (ฉันทนา รวงผึ้ง, 2563)

คนที่มีความสุขจะมีลักษณะ ดังนี้ (ฉันทนา รวงผึ้ง, 2563)

- 1) มีสภาวะอารมณ์เป็นสุขมากกว่าเป็นทุกข์
- 2) มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลรอบข้างและมีความสามารถจัดการกับปัญหา
- 3) มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
- 4) อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนความสุข”

สำหรับสังคมที่มีความสุขจะมีลักษณะ ดังนี้

- 1) มีคุณค่าที่ยึดถือร่วมกันในสังคม
- 2) มีเป้าหมายและสามารถตอบสนองความต้องการร่วมกัน

ปัจจัยที่เป็นกุญแจความสำเร็จของการสร้างและดำรงความสุขอย่างยั่งยืนของสมาชิกทุกคนในครอบครัวไทยยุคดิจิทัล คือ การปรับพฤติกรรมการรู้จักของสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้เข้าใจและยอมรับความเป็นจริงทั้งด้านบวกและด้านลบเกี่ยวกับชีวิตตนและครอบครัวของตน การยอมรับความเป็นจริงจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเปิดใจบุคคลมีให้ยึดติดถือมั่นและพร้อมที่จะปล่อยวางทางด้านอารมณ์ความรู้สึก เช่น ในขณะที่บุคคลรู้สึกทุกข์เพราะกำลังเผชิญความจริงที่โหดร้ายในชีวิต การปรับพฤติกรรมการรู้จักทำให้บุคคลยอมรับความเป็นจริงที่โหดร้าย จะช่วยเปิดใจบุคคลให้คลายความยึดติดถือมั่นต่อความทุกข์และพร้อมที่จะปล่อยวางอารมณ์ความรู้สึกทุกข์ดังกล่าวในระยะเวลาอันสั้นไม่กลายเป็นคนบ้าทุกข์หรือจมทุกข์แม้แต่ในช่วงเวลาที่บุคคลรู้สึกมีความสุขเพราะได้บรรลุเป้าหมายดังที่ตนพึงพอใจ การปรับพฤติกรรมการรู้จักทำให้บุคคลยอมรับความเป็นจริงของความสุขในชีวิต ก็สามารถทำให้บุคคลเปิดใจคลายความยึดติดถือมั่นต่อความสุขและพร้อมที่จะปล่อยวางอารมณ์ความรู้สึกสุขดังกล่าวในระยะเวลาอันสั้นไม่กลายเป็นคนบ้าสุข เป็นต้น

สำหรับในต่างประเทศนั้นได้มีการริเริ่มแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ หรือ Gross National Happiness (GNH) โดยได้ดำรงในปี พ.ศ. 2515 ไว้ว่า “ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness - GNH) สำคัญกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ” หลักการความสุขสูงสุด คือ การสนับสนุนให้มีการกระทำที่เพิ่มความสุขสุทธิโดยรวมของประชาชนในสังคมหรือในชุมชน ตามหลักการนี้ การกระทำใดๆ ถือเป็นความชอบธรรมหากทำให้ความสุขรวมสุทธิสูงสุด โดยให้น้ำหนักเฉลี่ยของแต่ละคนเท่ากับ 1 เท่ากัน ส่วนการประเมินอรรถประโยชน์ มาจากความเปรียบเทียบความสุขและความทุกข์ ซึ่งมาจาก 4 แหล่งด้วยกัน ได้แก่ ทางกาย ทางการเมือง ทางคุณธรรม และทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของไทยได้เป็นอย่างดี โดยเน้นการพัฒนาที่สมดุล ภายใต้การบริหารจัดการที่ดี และการอนุรักษ์ธรรมชาติ การเติบโตที่เหมาะสมและเป็นธรรม การรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับหลักภูมิปัญญาปฏิบัติและความพอประมาณ หลักการความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness - GNH)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำดัชนีความอยู่ดีมีสุข เพื่อประเมินผลกระทบจากการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนฯ ฉบับที่ 8-9 โดยในกรอบนี้จะใช้กรอบแนวคิดด้านความอยู่ดีมีสุข (Well-Being) ทั้งนี้ คำว่า “อยู่ดีมีสุข” นั้น ได้ให้นิยามว่าเป็น “การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ” ดังนั้น องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข จึงประกอบด้วย 7 ด้าน คือ สุขภาพอนามัย ความรู้ ชีวิตการทำงาน รายได้และการกระจายรายได้ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต และการบริหารจัดการที่ดีของรัฐ ต่อมาภายใต้แผนพัฒนาฉบับที่ 10 ได้มีการพยายามปรับทำดัชนีชีวิต “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ของ

ประชาชน (Green and Happiness Index: GHI) ด้วยองค์ประกอบ 6 ด้าน คือ การมีสุขภาพที่ดี เศรษฐกิจที่เป็นธรรม ชีวิตครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล และการเป็นสังคมประชาธิปไตยด้วยระบบการบริหารจัดการที่ดี และมีการทำดัชนีเพื่อวัดความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนแยกเป็นสำหรับเขตเมืองและชนบท ซึ่งมีอาจปัจจัยที่กำหนดความสุขแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามสำหรับประเทศไทยนั้นจะมุ่งเน้นความสุขหรือความอยู่ดีมีสุขของสังคมของตนเองเป็นหลัก (เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์, 2553)

“กระบวนการเชิงสมานฉันท์” หมายถึง วิธีการใดๆ ซึ่งผู้เสียหายและผู้กระทำผิด และในกรณีที่มีสมควรอาจมีบุคคลอื่นๆ หรือมีสมาชิกคนอื่นๆ ของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมนั้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมกันอย่างจริงจังในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม โดยทั่วไปแล้วอาจมีการช่วยเหลือโดย “ผู้ประสานงาน” กระบวนการเชิงสมานฉันท์อาจได้แก่ การไกล่เกลี่ย การประนอมข้อพิพาทการประชุมกลุ่ม และการพิพากษาโดยการประชุมล้อมวง

ลักษณะและรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ก่อนที่จะพิจารณาถึงลักษณะและรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้เป็น การเบื้องต้นด้วย คือ กระบวนการที่จะทำให้เกิดความสมานฉันท์ ต้องเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดความสมานฉันท์และทำให้เกิดการฟื้นฟู โดยมีหลักการว่าควรเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาพบกันในบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดการปรองดอง และส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกผิดและได้ชดใช้รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

ผลลัพธ์ที่จะก่อให้เกิดความสมานฉันท์ ถือเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งผลลัพธ์ที่จะได้จากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็คือการแสดงความสำนึกผิดการยินยอมที่จะปรับพฤติกรรม และการเยียวยาชดใช้ที่ผู้กระทำผิดพร้อมที่จะชดใช้ให้กับผู้เสียหายซึ่งอาจมิใช่เฉพาะเรื่องเงินเท่านั้น แต่อาจเป็นการบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะหรืออื่นๆ แล้วแต่กรณี

ในทางปฏิบัติประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในลักษณะและรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยจำแนกออกได้เป็น 4 รูปแบบใหญ่ๆ คือ (เพลินตา ตันรังสรรค์, 2553)

รูปแบบที่ 1 การไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรม-ผู้กระทำผิด (Victim-Offender Mediation)

รูปแบบนี้เป็นการเผชิญหน้าระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด ซึ่งเจ้าหน้าที่อาจทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน โดยมีเป้าหมาย คือ การสนับสนุนให้มีการเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม ด้วยการจัดเวทีให้พวกเขาได้พบปะพูดคุยกับผู้กระทำผิดบนพื้นฐานของความสมัครใจ โดยยอมให้ผู้กระทำผิดได้เรียนรู้ถึงผลกระทบและเข้ามาแสดงความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของเขาที่ได้กระทำลงไป รูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นที่แพร่หลายในทวีปยุโรป เช่น ฝรั่งเศสเยอรมัน และอังกฤษ รวมทั้งทวีปอเมริกาเหนือและออสเตรเลีย

รูปแบบที่ 2 การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferences)

รูปแบบนี้ประกอบด้วยเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และสมาชิกครอบครัวผู้มีความสำคัญหรือเพื่อนของทั้งสองฝ่ายรวมทั้งมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการเช่นเดียวกับการไกล่เกลี่ย ซึ่งการประชุมกลุ่มครอบครัวนี้อาจใช้สถานที่ใดๆ ก็ได้เช่น โรงเรียน โบสถ์หรือกลุ่มสมาชิกอื่นๆ เป็นต้น โดยวิธีการนี้ต้องการเน้นย้ำถึงความเอาใจจริงเอาใจของชุมชนต่ออาชญากรรม และความเต็มใจของชุมชนที่จะยอมรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง รูปแบบดังกล่าวนี้เริ่มขึ้นในประเทศนิวซีแลนด์และได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา

รูปแบบที่ 3 การพิจารณาแบบล้อมวง (Sentencing Circles)

รูปแบบนี้เป็นที่รู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่า “วงกลมแห่งสันติวิธี” โดยผู้ที่เข้าร่วมประชุมจะนั่งพิจารณาในลักษณะเป็นการล้อมวงซึ่งประกอบด้วยสมาชิกของชุมชนที่เคยทำงานเป็นผู้พิพากษาตำรวจ หรืออื่นๆรวมทั้งเคยรับผิดชอบงานด้านการพิจารณาคดีหรือการควบคุมสอดส่องมาแล้ว รูปแบบดังกล่าวนี้เป็นที่แพร่หลายในกลุ่มชาวพื้นเมืองของทวีปอเมริกาเหนือโบราณ โดยเฉพาะชาวอะบอริจินแคนาดาและประชากรทางตะวันตกเฉียงใต้ของอเมริกา

รูปแบบที่ 4 คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (Community Reparative Boards)

รูปแบบนี้ประกอบด้วยผู้คนในชุมชน ผู้กระทำผิดเหยื่ออาชญากรรม ผู้แทนจากกระบวนการยุติธรรมและบางครั้งอาจมีสมาชิกครอบครัวของผู้กระทำผิดรวมอยู่ด้วย โดยคณะกรรมการบูรณาการชุมชนเป็นวิธีการเชิงสมานฉันท์ในชุมชนที่หวนกลับมาใหม่และเป็นต้นแบบที่ให้ชุมชนได้แสดงความรับผิดชอบต่อผู้ที่กระทำความผิด ซึ่งรู้จักกันในนามของคณะกรรมการเยาวชน คณะกรรมการเพื่อนบ้าน หรือคณะกรรมการยุติธรรมทางเลือกชุมชน เป็นต้น เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเบี่ยงเบนคดีหรือการคุมประพฤติรูปแบบนี้จะใช้กับผู้กระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง และดำเนินการเช่นเดียวกับรูปแบบอื่นๆ คือ มีการพูดคุยกันด้วยความเคารพก่อนที่คณะกรรมการจะพิจารณาโทษ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ย (Mediator)

การดำเนินการนำคู่พิพาทเข้ามาสู่การเจรจาตกลงกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ในบางที่ก็เรียกว่า Facilitation แต่นักวิชาการบางท่านก็ใช้ศัพท์ Conciliation ว่าหมายถึงกระบวนการระงับข้อพิพาท ที่บุคคลที่สามนั้น แม้จะไม่ได้ทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาท แต่ก็มีบทบาทในการจัดทำข้อเสนอ

บทบาทของผู้ไกล่เกลี่ย

Cristian Bühring-Uhle (1996) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยอาจมีบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างดังจะกล่าวต่อไปนี้ ขึ้นอยู่กับพฤติการณ์แห่งข้อพิพาทแต่ละกรณี ซึ่งสามารถจำแนกบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ย ดังนี้

1) เป็นผู้จัดเวทีในการเจรจาให้กับคู่พิพาท (Forum for Discussion) กล่าวคือ เป็นผู้อำนวยความสะดวกและดูแลให้คู่พิพาทได้มีโอกาสพบปะและเจรจากันในเวทีที่เป็นกลาง เพื่อหาทางยุติ ข้อพิพาทระหว่างคู่พิพาท

2) เป็นผู้ดำเนินการประชุมเพื่อการปรึกษาหารือกัน (Moderator of Discussion) โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์พื้นฐานและขั้นตอนการเจรจาต่าง ๆ ที่จะใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ย เพื่อให้การเจรจาเป็นไปด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น อีกทั้งผู้ไกล่เกลี่ยยังเป็นผู้คอยดูแลรักษาสบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตรให้แก่คู่พิพาท ซึ่งบรรยากาศดังกล่าวนี้เอื้ออำนวยให้เกิดการเจรจาในลักษณะที่สร้างสรรค์มากขึ้น นอกจากนี้ หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของการมีบทบาทเป็น Moderator ให้กับคู่พิพาท คือการทำให้เกิดความชัดเจนในข้อเท็จจริงประเด็นต่าง ๆ ที่จะต้องเจรจากัน พร้อมทั้งจัดลำดับประเด็นเหล่านั้นให้กับคู่พิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยจึงจำเป็นต้องดูแลไม่ให้คู่พิพาทก่อให้เกิดความสับสนหรือนอกประเด็นที่ต้องเจรจากัน และผู้ไกล่เกลี่ยยังสามารถที่จะ ก้าวล่วงเข้าไปในเนื้อหา หรือ Merits ของข้อพิพาทโดยการให้คู่พิพาทแต่ละฝ่ายแสดงทัศนะของตนเองออกมาเกี่ยวกับจุดแข็งและจุดอ่อนของข้ออ้างหรือข้อเถียงของแต่ละฝ่าย ผลประโยชน์ ที่แต่ละฝ่ายเรียกร้อง และความชอบธรรมในข้อเรียกร้องต่าง ๆ ของแต่ละฝ่าย โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ย ยังสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงมุมมองของคู่พิพาท ที่มักจะมองแต่ภูมิหลังและอดีตความเป็นมา ของข้อพิพาทเป็นหลัก ให้หันมามองไปข้างหน้ามองอนาคตของความสัมพันธ์อันดีของทั้งสองฝ่าย และหาทางออกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน แทนที่จะผูกติดอยู่กับเรื่องราวในอดีต

3) เป็นสื่อในการระบายออกของความรู้สึกทางอารมณ์และความกดดันของคู่พิพาท (Lightning Rod of Emotion) กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นช่องทางให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย ได้ระบายออกซึ่งความรู้สึกทางอารมณ์ ความอัดอั้นตันใจหรือสิ่งที่ค้างคาใจภายใต้บรรยากาศ ที่มีการดูแลโดยผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

4) เป็นช่องทางในการสื่อสาร หรือเป็นล่ามแปลความให้แก่ทั้งสองฝ่าย (Communication Channel or Translator) บทบาทที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ไกล่เกลี่ย คือการเป็นสื่อกลางหรือ ช่องทางการประสานให้แก่ทั้งสองฝ่ายได้เข้าใจซึ่งกันและกัน โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยจึงอาจจะได้รับ การร้องขอให้เป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลจากคู่พิพาทฝ่ายหนึ่งไปยังคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งคู่พิพาทอาจจะกำหนดขอบเขตของข้อมูลหรือเงื่อนไขต่าง ๆ สำหรับผู้ไกล่เกลี่ยที่จะทำการเป็นผู้ถ่ายทอด ข้อมูลเหล่านั้น การทำเช่นนี้เป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่คู่พิพาทว่าข้อมูลที่ตนเปิดเผย ในขณะที่มีการประชุมแบบ Caucusing นั้น จะไม่ถูกนำไปเปิดเผยกับอีกฝ่ายหนึ่งมากกว่าที่ตนยินยอมไว้ ในการทำหน้าที่ตามบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลนี้ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจจะมีวิธีการหรือเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสม (Rephrase) ได้ดีกว่าคู่พิพาทและแสดงให้เห็นว่าผู้ไกล่เกลี่ยมิได้ฝักใฝ่ ในคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษ

5) เป็นผู้เร่งปฏิกิริยาให้คู่พิพาทยุติข้อพิพาท (Catalyst) วัตถุประสงค์หลักของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือการช่วยให้คู่พิพาทสามารถจัดทำข้อเสนอและบรรลุข้อตกลงเพื่อการยุติข้อพิพาทได้ด้วยตนเอง ดังนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นเสมือนหนึ่งตัวเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) ในการกระตุ้นให้คู่พิพาทแต่ละฝ่ายสามารถนำศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของคู่พิพาทออกมาใช้ ในการแก้ปัญหาาร่วมกันของทั้งสองฝ่าย

6) เป็นที่ปรึกษาแก่คู่พิพาททั้งสองฝ่าย (Advisor) ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นที่พึ่งสำคัญของคู่พิพาท ทั้งสองฝ่ายในการให้ความเห็นเกี่ยวกับความคิด (Ideas) ข้อเสนอต่าง ๆ (Proposals) เพื่อการยุติ ข้อพิพาท หรือให้ภาพสะท้อน (Feedback) ต่าง ๆ ต่อคู่พิพาทเกี่ยวกับความชอบธรรมและ ความสมเหตุสมผลของข้อเรียกร้องของคู่พิพาทแต่ละฝ่าย และในความเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่คู่พิพาทได้พิพาทกันนั้น เนื่องจากการที่ผู้ไกล่เกลี่ยได้ทำ Caucusing ทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถมองเห็นภาพรวมของข้อพิพาทได้ดีกว่าคู่พิพาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ไกล่เกลี่ยอาจจะเข้าใจจุดยืนและผลประโยชน์อันแท้จริงของคู่พิพาทแต่ละฝ่ายได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถมองเห็นขอบเขตที่เป็นไปได้ที่จะนำไปสู่ความตกลงของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย (Zone of Possible Agreement: ZPO) แล้วชี้ให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายได้เห็นถึงความเป็นไปได้เหล่านั้นโดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องพิจารณาว่ามีทางเลือก (Options) ไตบ้างที่เป็นไปได้สำหรับคู่พิพาทแต่ละฝ่าย และวิเคราะห์ว่าทางเลือกแต่ละอย่างนั้นก่อให้เกิดผลดีและผลเสียอะไรบ้างแก่คู่พิพาทฝ่ายนั้น ๆ และวิเคราะห์ว่าข้อตกลงเพื่อยุติข้อพิพาทในลักษณะใดที่จะเอื้อประโยชน์แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายได้มากกว่าที่จะ ไม่ตกลงกันเลย แต่ผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่มีอำนาจตัดสินชี้ขาดข้อพิพาท

7) เป็นผู้สะท้อนภาพความเป็นจริงให้แก่คู่พิพาท (Agent of Reality) เนื่องจากผู้ไกล่เกลี่ยเป็นบุคคลภายนอกข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยจึงมีมุมมองที่กว้างกว่าคู่พิพาท โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ย อยู่ในสถานะที่จะสอบถามคู่พิพาทเกี่ยวกับสมมติฐาน มุมมอง และการตัดสินใจของคู่พิพาทแต่ละฝ่าย ซึ่งคู่พิพาทอาจจะเรียกร้องเกินกว่าสภาพความเป็นจริง ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถหยิบยก ภาพดังกล่าวขึ้นให้คู่พิพาทพิจารณาได้ว่าคู่พิพาทได้เรียกร้องเกินไปจากสภาพความเป็นจริง

8) เป็นหนึ่งหน้าไฟให้แก่คู่พิพาท (Scapegoat) จิตวิทยาประการหนึ่งของการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาท คือการรักษาหน้าให้แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่าย บางครั้งคู่พิพาทอาจจะรู้สึกเสียหน้าที่จะ ต้องยอมลดราวาศอกให้แก่คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง หรือในกรณีที่คู่พิพาทเป็นนิติบุคคล ตัวแทนของ นิติบุคคลที่เข้าร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจจะไม่ประสงค์ให้นายจ้างของตน มองว่าตนยอมอ่อนข้อให้แก่คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง

9) เป็นผู้ร่างความตกลงให้แก่คู่พิพาท (Draftsman) เมื่อคู่พิพาทสามารถตกลงกันเพื่อยุติข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยอาจเป็นผู้ทำการร่างความตกลงดังกล่าวให้แก่คู่พิพาท เนื่องจากในการร่างความตกลงนั้นคู่พิพาทอาจกังวลว่า ถ้าปล่อยให้อีกฝ่ายหนึ่งร่างก็อาจมีการใช้ถ้อยคำ ที่มีความหมายซ่อนเร้นและทำให้

เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกัน หรือในกรณีที่คู่พิพาท มีทนายความเป็นผู้ร่างความตกลง ผู้ไกล่เกลี่ยจะดูแลว่าข้อความต่าง ๆ ที่ใช้ในข้อตกลงนั้นถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์ของคู่พิพาททั้งหมดหรือไม่

10) ติดตามว่ามีปฏิบัติตามข้อตกลงหรือไม่ (Compliance Monitor) บางกรณีแม้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายจะสามารถบรรลุข้อตกลงกันได้แล้วก็ตาม คู่พิพาทก็อาจจะร้องขอให้ผู้ไกล่เกลี่ย เป็นผู้ติดตามว่าคู่พิพาททั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามข้อตกลงได้ถูกต้องครบถ้วนแล้วหรือไม่

ขั้นตอนในการไกล่เกลี่ย อาจแบ่งได้ตามลำดับเวลา ซึ่งแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน (ชุตินา ภูบุญเต็ม, 2562)

ขั้นตอนที่ 1 ก่อนการไกล่เกลี่ย ประกอบด้วย การวิเคราะห์ความขัดแย้ง การออกแบบการไกล่เกลี่ย และการสร้างความไว้วางใจ ซึ่งต้องดำเนินการ ดังนี้

1) การวิเคราะห์ความขัดแย้ง ก่อนการไกล่เกลี่ยจะมีการเตรียมตัว เตรียมข้อมูล รวบรวมข้อมูล การหาความสนใจ และวิเคราะห์ความขัดแย้ง โดยที่การวิเคราะห์ความขัดแย้งเป็นเหมือนแผนที่นำทาง ที่จะทำให้เข้าใจภาพรวมทั้งหมดของความขัดแย้งระหว่างคู่กรณี ความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีใครมีความสัมพันธ์ด้านบวกหรือด้านลบระหว่างกัน ทราบประเด็นความขัดแย้ง ว่าขัดแย้งกันเรื่องอะไร ระดับความขัดแย้งมีมากหรือน้อย ประเภทความขัดแย้งประเด็นหรือ เรื่องอะไร เป็นเรื่องคุณค่า ผลประโยชน์ โครงสร้าง ความสัมพันธ์ ข้อมูล เป็นต้น

2) การออกแบบการไกล่เกลี่ย ขั้นตอนนี้ยังรวมถึงการประเมินว่าคู่กรณีจะให้การเจรจาแบบยึดจุดยืนหรือจุดสนใจ (จุดยืน (Position) คือ การเสนอแนวทางการแก้ปัญหาของคู่กรณี เพื่อตอบสนองผลประโยชน์หรือจุดสนใจ และความต้องการของแต่ละคู่กรณีเอง ซึ่งการเสนอแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว มักจะยึดติดกับอุดมคติหรืออุดมการณ์ของคู่กรณีเป็นหลัก ส่วนผลประโยชน์ร่วมหรือจุดสนใจ (Interest) คือ เหตุผลพื้นฐานและแรงจูงใจซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการตอบสนองความพึงพอใจ เพื่อให้คู่กรณียอมรับแนวทางการแก้ไขปัญหาคู่พิพาทร่วมกัน โดยสามารถแสดงให้เห็นได้จาก ความปรารถนา (Desires) ความกังวล (Concerns) ความกลัว (Fears) ความหวัง (Hopes)¹³ เช่น จุดยืนในการทุบรถที่จอดขวางทางเข้าออกบ้านของผู้ฟ้องคดี ให้สังคมได้เห็น เกิดจากได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างอาคารเพื่อใช้เป็นตลาดรอบบ้านพักอาศัย ทำให้ต้องตกอยู่ในภาวะทนทุกข์ทรมานทางด้านจิตใจมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จุดสนใจคือ ต้องการให้มีการจัดสรรที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยประเภทบ้านเท่านั้นตามวัตถุประสงค์ของโครงการจัดสรรที่ดิน และให้ชดเชยค่าเสียหายสำหรับการสูญเสียความสุข

3) สร้างความไว้วางใจและความร่วมมือ ในกรณีที่คนกลางมีโอกาสดำเนินการได้พบปะกับ คู่ไกล่เกลี่ยก่อน ควรไปพบทั้งสองฝ่าย เพื่อความเท่าเทียมกันและการสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น คนกลางควรสร้างความเชื่อมั่นหรือทำให้เกิดความไว้วางใจต่ออีกฝ่ายด้วยการสื่อสารทางบวกต่อกัน อีกทั้งอธิบายขั้นตอนการไกล่เกลี่ยอย่างชัดเจน และการตัดสินใจเกิดขึ้นจากคู่กรณีไม่ใช่การตัดสินใจโดยคนกลาง แต่ถ้าไม่มีโอกาสพบกับคู่กรณีก่อน เช่น การไกล่เกลี่ยในศาล ที่คนกลางกับคู่กรณีจะได้พบกันในวันไกล่เกลี่ย คนกลาง

จำเป็นต้องสร้างความน่าเชื่อถือและ ความไว้วางใจให้เกิดขึ้นมากเป็นพิเศษในวันนั้น ทั้งจากบุคลิกภาพและ คำพูดที่น่าเชื่อถือ

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการไกล่เกลี่ย ประกอบด้วย เริ่มต้นการไกล่เกลี่ย การกำหนดประเด็นและ หัวข้อการประชุม ดำเนินการค้นหาความต้องการของคู่กรณี สร้างทางเลือกเพื่อนำไปสู่ข้อตกลง ประเมิน ทางเลือกเพื่อหาข้อตกลง การตัดสินใจขั้นสุดท้าย และการบรรลุข้อตกลงอย่างเป็นทางการ มีขั้นตอน ดังนี้

1) เริ่มต้นการไกล่เกลี่ย ไม่มีสูตรสำเร็จ แต่อาจเริ่มด้วยการแนะนำตัวผู้ไกล่เกลี่ย แนะนำ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่มาของการไกล่เกลี่ย อธิบายให้ชัดเจนว่าเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ไม่ทำให้คู่กรณีเข้าใจผิดว่าเป็นผู้พิพากษา อธิบายถึงการทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง และผู้ไกล่เกลี่ยควรสร้างบรรยากาศ ให้เกิดความเป็นกลาง ตั้ง กติการ่วมกัน อธิบายวิธีการขั้นตอนที่ใช้ เช่น การประชุม กระบวนการ ที่จะใช้แบบมุ่งเน้นผลชนะ-ชนะ ไม่ใช่ ผลแพ้-ชนะ เริ่มการพูดคุยด้านเนื้อหาและความรู้สึก โดยผู้ไกล่เกลี่ยต้องพยายามทำให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ตรงกันมากที่สุด และพยายามเน้นย้ำว่า ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจตัดสินใจ คนตัดสินใจต้องเป็นคู่กรณีเอง หาก ไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จหรือ ตกลงกันไม่ได้ ก็ส่งเรื่องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาโดยผู้พิพากษา

2) การระบุประเด็นปัญหาและกำหนดหัวข้อการประชุม ผู้ที่เกี่ยวข้องตกลงกันในหัวข้อและ ประเด็นที่จะไกล่เกลี่ย การปรับเปลี่ยนกรอบในการพูดคุย ไม่ให้ยึดติดแต่ประโยชน์ของตน ฝ่ายเดียว แต่เป็น กรอบที่จะมองไปข้างหน้าร่วมกันได้ การกำหนดวาระการประชุมควรมีที่มาจากข้อกำหนดร่วมกันของคู่กรณี ด้วย ในกรณีที่คู่กรณีสามารถพูดคุยกันได้การกำหนดประเด็น ก็จะหาไปพร้อม ๆ กัน แต่หากคู่กรณีไม่ยอม กุ่พูดคุยกัน ก็จำเป็นต้องแยกคุยทีละฝ่าย

3) การค้นหาความต้องการที่แท้จริง โดยผู้ไกล่เกลี่ยควรมีทัศนคติที่เปิดกว้างต่อการค้นหา ความต้องการที่แท้จริงว่าไม่ได้มีเพียงทางออกเดียว และผู้ไกล่เกลี่ยควรใช้ทักษะทั้งการฟัง อย่างตั้งใจ การตั้ง คำถามเพื่อหาความกระจ่าง เพื่อให้แน่ใจว่าความขัดแย้งเกิดจากสาเหตุใด เพื่อกระตุ้นให้คู่กรณีอยากเล่าถึง ความต้องการที่แท้จริงคืออะไร

4) การสร้างทางเลือกในการแก้ไขความขัดแย้ง เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยเข้าใจถึงประเด็น ปัญหาความ ต้องการที่แท้จริงของแต่ละฝ่ายแล้ว จึงค่อย ๆ สร้างและรวบรวมทางเลือกหลาย ๆ ทางเพื่อเป็นทางเลือกให้กับ คู่กรณี หรืออาจใช้วิธีการระดมสมองเพื่อให้ได้คำตอบมากที่สุด โดยไม่วิจารณ์ความคิดของอีกฝ่ายว่าดีหรือไม่ดี และให้หลักประกันว่าทุกความเห็นจะได้รับฟัง จากที่ประชุม หรือใช้เอกสารการไกล่เกลี่ยฉบับเดียวกันโดยให้ แต่ละฝ่ายได้ปรับปรุงแก้ไข หรือแม้กระทั่งให้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกช่วยแนะนำหรือเสนอทางเลือกให้หาก คู่กรณียินยอม

5) การประเมินทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหา ซึ่งแนวทางต่าง ๆ นั้น มาจากการระดม ความเห็นที่นำมาสู่การพิจารณาร่วมกัน แต่ควรเข้าใจว่าคู่กรณีจะมีจุดเน้นที่ต้องการได้มากที่สุด รวมถึงจุดที่จะ เล็กไกล่เกลี่ยหรือไม่ยอมรับการไกล่เกลี่ยต่อไปแตกต่างกัน ผู้ไกล่เกลี่ยจึงนำความต้องการที่ดีที่สุดที่

คู่กรณีพึงพอใจ และจุดที่จะเลิกเจรจาของคู่กรณีมาลองเทียบกันดู แล้วหาจุดที่พึงพอใจร่วมกันหรือหาทางเลือกที่เป็นประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่ยอมรับร่วมกันที่สมเหตุสมผล

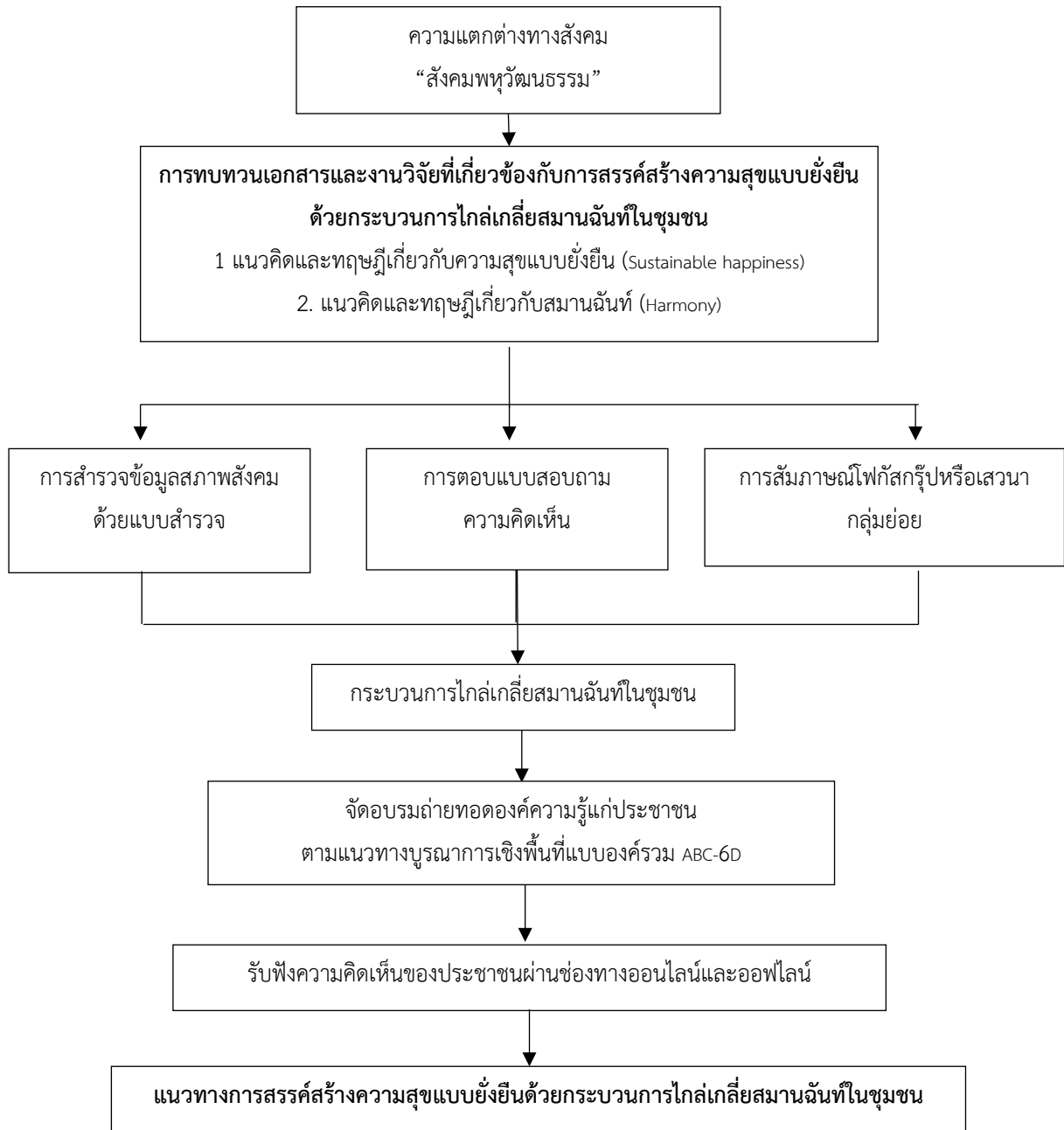
6) ดำเนินการไกล่เกลี่ยขั้นสุดท้าย การกำหนดเส้นตาย (Deadline) ที่ต้องมีการตกลงกัน กระตุ้นให้เกิดข้อตกลงได้ดีขึ้น เส้นตายถูกกำหนดโดยคนกลางและคู่กรณีร่วมกัน เส้นตายอาจกำหนดด้วยจำนวนครั้งของการประชุม แต่ถ้าจำเป็นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายก็อาจใช้วิธีการขยายเวลาไปได้เพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสกลับไปทบทวน และเมื่อคู่กรณีบรรลุข้อตกลงกันได้ก็จึงนำมาสู่การทำข้อตกลง ซึ่งมีทั้งที่ไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ อาจจะเป็นบันทึกข้อตกลง หรือสัญญาประนีประนอมยอมความ ก่อให้เกิดเป็นสัญญาที่ผูกพัน สามารถฟ้องร้องบังคับคดีได้ โดยมีข้อความที่ชัดเจนว่าแต่ละฝ่ายต้องทำอะไรบ้าง เช่น การยินยอมชำระเงินคืนให้หมดภายในกี่เดือน เดือนละเท่าไร พร้อมดอกเบี้ย

ขั้นตอนที่ 3 การติดตามผลภายหลังการไกล่เกลี่ย เป็นการติดตามตรวจสอบว่ามีการทำตามข้อตกลงหรือไม่อย่างไร ดังนั้น ในข้อตกลงจึงควรต้องมีความชัดเจน ปฏิบัติได้ แต่ก็ต้องไม่ระบุไว้ชัดเจนไปจนก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ สำหรับการติดตามผลอาจต้องเป็นบุคคลหรือคณะบุคคลที่คู่กรณียอมรับ ไว้วางใจในการติดตาม เช่น การไกล่เกลี่ยในศาลยุติธรรมจะมีความชัดเจน สามารถนำไปบังคับหรือศาลมีอำนาจที่จะยอมรับได้โดยไม่ต้องสืบพยานใหม่

ในการศึกษาครั้งนี้ การไกล่เกลี่ย (Mediator) หมายถึง การจัดการกับปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน ครอบครัว หรือระหว่างเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เกิดจากความไม่เข้าใจตรงกันระหว่างบุคคลสองฝ่าย ที่ต้องมีคนเข้ามาช่วยพูดคุยและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือทางออกที่ทำให้เกิดความพึงพอใจของทั้งสองฝ่ายร่วมกัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรในพื้นที่ บ้านเสี้ยวน้อย ตำบลบ้านเล่า อำเภอมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 4,238 ราย (สำนักทะเบียนท้องถิ่น เทศบาลเมืองชัยภูมิ, 2564) โดยตั้งนั้นการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างและได้ใช้สูตรการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างแบบทราบจำนวนประชากรโดยกำหนดความเชื่อมั่นที่ 95 % ความผิดพลาดไม่เกิน 5% ดังสูตรสำเร็จ

ของ Taro Yamane (1973, p.155) ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการเก็บตัวอย่างจากประชากรในพื้นที่บ้านเสี้ยวน้อย ตำบลบ้านเล่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 366 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) และแจกแบบสอบถามตามความสะดวก. (Convenience Sampling)

อีกทั้งผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรในพื้นที่บ้านเสี้ยวน้อย ตำบลบ้านเล่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ โดยการสัมภาษณ์โฟกัสกรุ๊ปหรือเสวนากลุ่มย่อย เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อแนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืน ซึ่งเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) เป็นต้น

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องจาก เอกสาร ตำรา วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขแบบยั่งยืน และ กระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดโครงสร้างและเนื้อหาของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวทางในการสร้างข้อคำถาม

2. ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ให้ครอบคลุมตัวแปรที่จะศึกษา

3. ตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา ความถูกต้องด้านภาษาของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เฉพาะด้านความสุขแบบยั่งยืน และ กระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน แล้วทำการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วน

4. นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว ให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการหาค่า IOC อยู่ในช่วงระหว่าง 0.8-1.0 มาใช้เป็นข้อคำถามในแบบสอบถาม

5. นำแบบสอบถามที่มีความตรงเชิงเนื้อหาไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเที่ยงของเครื่องมือ (Reliability) โดยใช้สูตรค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเที่ยง (Reliability) และค่าความเที่ยง (Reliability)

6. นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองปรับปรุงแก้ไขและตรวจสอบความสมบูรณ์ครั้งสุดท้าย แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษา

1. หลักการ แนวทางกระบวนการระงับข้อพิพาท ตามแนวทางการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ จากการศึกษาพบว่า การปฏิบัติตนเพื่อการความสุขแบบยั่งยืนของประชาชน เริ่มต้นจากการสร้างความสุขด้านสังคมอยู่เป็นสุข ได้แก่ หากสถานการณ์ทางการเมืองของไทยกลับเข้าสู่ความสงบจะช่วยให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น

ได้ ซึ่งคิดว่าการเกิดความวุ่นวายในสังคมทำให้เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของประชาชนแย่ลงและการแก้ไข ปัญหาทางการเมืองควรเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการเป็นประการแรกๆ ประการที่สอง คือ ความสุขด้านการ บริโภค ได้แก่ ประชาชนควรดูแลสุขภาพอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ และประชาชนมีความสามารถและม ีความใส่ใจในการดูแลร่างกายและการบริโภคอาหารให้ครบ 5 หมู่ และประการที่สาม คือ ความสุขด้านจิตใจ และปัญญา ได้แก่ การมีจิตใจที่สงบส่งผลให้มีสมาธิในการใช้ชีวิตและมีความสุขมากขึ้นและการอาศัยอยู่ใน พื้นที่ที่มีธรรมชาติจะช่วยบำบัดจิตใจให้มีความสุขมากขึ้น การหลีกเลี่ยงความวุ่นวายในเมืองไปใช้ชีวิตที่สงบจะช่วย สร้างความสุข และความสุขที่แท้จริงจะมาจากภายในร่างกาย ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกล่าวว่า ชนบทไทยเป็นกลุ่มคนที่มีพื้นที่อยู่นอกเขตตัวเมือง มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ประชากร ส่วนใหญ่เลี้ยงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม การปศุสัตว์ หรือการประมงเป็นสำคัญ ชาวชนบทมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ผูกพันกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์โชคลางหรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ รวมถึงมีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องเชื้อชาติและวัฒนธรรม รักหมู่คณะ ยึดมั่นใน ขนบธรรมเนียมประเพณี และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การใช้ชีวิตในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ มีลักษณะ ที่ใกล้เคียงกับสังคมเมืองมากขึ้น แต่อาจมีความแตกต่างบางประเด็น เช่น วัฒนธรรมหรือประเพณีต่าง ๆ ที่ยัง รักษาไว้ให้คงเดิม ภายใต้บริบทความเป็นสมัยใหม่

2. ข้อมูลข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับกลุ่มสังคมต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่ การจัดการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและกรณีพิพาทต่างๆ ภายในชุมชนนั้น อาจสามารถจัดการได้จากการสร้าง ความสุขการได้อยู่ร่วมกัน เริ่มต้นจากการทำกิจกรรมกับครอบครัว การจัดกิจกรรมภายในชุมชนการเข้าร่วมทำ กิจกรรมทางศาสนาหรือทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และการไม่ทำละเมิดต่อสิทธิส่วนบุคคลของคนใน สังคมเป็นสิ่งที่ทุกคนควรพึงปฏิบัติอยู่เสมอ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีอายุ รายได้ ความสุขด้านการ บริโภค ความสุขด้านสังคมอยู่เป็นสุข และความสุขด้านจิตใจและปัญญาที่แตกต่างกันจะส่งผลต่อแนวทางการ สรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชนนี้แตกต่างกัน ดังนั้นการส่งเสริมและ พัฒนาความรู้ ทักษะคิด วิเคราะห์ การทำงานและการสร้างรายได้ที่ดีให้แก่ประชาชนในชุมชนจึงเป็นแนวทางใน การจัดการความขัดแย้งทั้งต่อบุคคลและสังคม ตลอดจนการสร้างความสุขในสังคมให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนและ เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมายจะเป็นปัจจัยที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสังคมได้ โดยผลจากการศึกษา พบว่า ความขัดแย้งภายในสังคมนั้นมีน้อย เนื่องจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวเป็นกลุ่มเครือญาติ และมีความสนิทสนมกันอย่างแน่นแฟ้น มีการสนทนาพูดคุยกันอยู่เสมอ เวลาที่มีอาหารหรือมีผลผลิตทาง การเกษตรของตนเองก็มักจะนำมาแลกเปลี่ยนหรือนำมาทดแทนน้ำใจซึ่งกันและกัน จึงทำให้เห็นถึงความเห็น ออกเห็นใจกันระหว่างคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน ซึ่งหากมีเหตุการณ์ที่ ก่อให้เกิดความขัดแย้งส่วนใหญ่จะเป็นความขัดแย้งขนาดเล็กภายในครัวเรือน หรือบ้านใกล้ชิดกันเท่านั้น โดย การไกล่เกลี่ยเพื่อยุติกับปัญหาดังกล่าว ประชาชนในพื้นที่มักจะหาทางแก้ไขและจัดการกับปัญหาของตนเองได้

เสมอ แต่เมื่อมีปัญหาที่ใหญ่มากขึ้นและไม่สามารถจัดการกับปัญหาได้ด้วยผู้สร้างก็จะมีภารกิจพหุหน้าที่ หมูบ้าน หรือผู้ที่มีอิทธิพล และเป็นศูนย์รวมทางจิตในการเข้ามาแก้ไขปัญหาคด้วยการซักถาม หรือด้วยวิธีอื่นๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบข้อมูลที่ต้องการออกมาให้ทราบ

3. กระบวนการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน เพื่อสร้างความสมานฉันท์แบบ ยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า การสร้างความสุขที่ยั่งยืนในชุมชนนั้น เกิดจากการสร้างความน่าอยู่ในสังคม ประชาชนในชุมชนมีความรัก ความเห็นใจ เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการหวังดีให้ผู้อื่นมีสุขร่วมด้วย เมื่อ เกิดความหวังดีให้ผู้อื่นเป็นสุขแล้วนั้น การเกิดความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาทภายในชุมชนย่อมลดลง ส่งผล ให้เกิดความสงบสุขและน่าอยู่ในชุมชน เมื่อเกิดความขัดแย้งกันภายในชุมชนให้อาศัยหลักความพึงพาอาศัยกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา การปฏิบัติตนเพื่อการความสุขแบบยั่งยืนทั้งทางด้านการเมืองและการปกครอง โดยผู้นำ หรือหัวหน้าการปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงหรืออยู่ในชุมชนเดียวกับ พื้นที่ที่รับผิดชอบในการดูแลให้ความช่วยเหลือ จึงส่งผลให้ผู้นำสามารถเข้าถึงปัญหา และหาทางแก้ไขได้ ทันทีที่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายในโครงสร้างสังคมไทย ทั้งการ เกิดอาชีพใหม่ ๆ เกิดการกระจายรายได้ในหลายรูปแบบ สินค้าเกษตรของไทย เป็นที่รู้จักของต่างชาติมากขึ้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมไทย จึงต้องมีการร่วมมือกันของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะในภาคชนบท และที่สำคัญภาครัฐบาลต้องจริงจังกับนโยบายที่วางไว้ด้วย จึงจะสมกับเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่ว่า การพัฒนา ประเทศต้องมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และการสร้างคุณค่าทางจิตใจและปัญญา เมื่อชุมชนต้องเผชิญกับ อุปสรรคและความท้าทายนานาประการ ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนถือเป็นเกราะป้องกันภัยอันตรายให้กับวิถี ชีวิตคนชนบทได้เป็นอย่างดี แล้วชุมชนก็จะอยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกเทคโนโลยี ซึ่ง ต้องมีการสร้างแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในพื้นที่แต่ละกลุ่มจะมีความมั่นคง ประชาชนจะใช้เป็น สถานการณ์ที่ช่วยบำบัดสภาพจิตใจและเจริญปัญญาได้

อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีสถานภาพโสด ระดับการศึกษาต่ำกว่า ปริญญาตรี และส่วนใหญ่มีรายได้ 15,001-20,000 บาท ด้านการปฏิบัติตนเพื่อการความสุขแบบยั่งยืนของ ประชาชน พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยกับการสร้างความสุขด้านสังคมอยู่เป็นสุข, รองลงมาคือ ความสุขด้านการบริโภค และความสุขด้านจิตใจและปัญญา โดยผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า เพศ, อายุ, รายได้ และการปฏิบัติตนเพื่อการความสุขแบบยั่งยืนของประชาชน ประกอบด้วย 1) ความสุขด้านการบริโภค 2) ความสุขด้านสังคมอยู่เป็นสุข และ 3) ความสุขด้านจิตใจและปัญญา ส่งผลต่อแนวทางการสรรค์สร้าง ความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชนแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อรรถกร เฉยทิม (2560) ทำการศึกษาเรื่องผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า แนวทางการ

ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขคือการดูแลตนเองทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งปัจจัยภายในร่างกายของบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ เป็นต้น ที่เป็นปัจจัยที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้จึงอาจส่งผลต่อการสร้างความสุขส่วนบุคคลได้ และพบว่า สถานภาพและระดับการศึกษา ไม่ส่งผลต่อแนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชนแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิชิตา มาลาสาย (2562) ทำการศึกษา เรื่องการพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสว่างแดนดิน พบว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่พัฒนาขึ้น 7 องค์ประกอบ คือ 1) ข้อตกลงเบื้องต้นของรูปแบบการเรียนการสอน 2) หลักการ 3) จุดมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนการสอน 4) ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน โดยในการแก้ไขปัญหาของแต่ละสังคมามี องค์ประกอบที่ใช้ในการพิจารณาแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ประสบกับปัญหาต้องทำการดัดแปลง และปรับปรุงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมอีกครั้ง

ความสุขด้านสังคมอยู่เป็นสุข พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับสถานการณ์ทางการเมืองของไทยกลับเข้าสู่ความสงบจะช่วยให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นได้, การเกิดความวุ่นวายในสังคมทำให้เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของประชาชนแย่ลง และการแก้ไขปัญหาทางการเมืองควรเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการเป็นประการแรกๆ และจากการสัมภาษณ์ พบว่า ประชาชนในพื้นที่ที่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมความเป็นพื้นเมืองของคนดั้งเดิมไว้อย่างดีเยี่ยม โดยสังเกตได้จากภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร การรับประทานอาหารของประชาชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเป็นวิถีชีวิตที่สร้างความสุขให้คนในพื้นที่ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้สืบทอดสู่รุ่นลูก รุ่นหลานสืบไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อรรถกร เฉยทิม (2560) ทำการศึกษาเรื่องผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การได้ช่วยเหลือผู้อื่นหรือทำประโยชน์ต่อสังคม การได้อยู่ร่วมกันหรือทำกิจกรรมกับครอบครัว การเป็นที่พึ่งของครอบครัว การเข้าร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาหรือทางวัฒนธรรม ประเพณี ช่วยส่งเสริมความสุขให้เกิดขึ้นได้

ความสุขด้านจิตใจและปัญญา พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับการมีจิตใจที่สงบส่งผลให้มีสมาธิในการใช้ชีวิตและมีความสุขมากขึ้นและการอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีธรรมชาติจะช่วยบำบัดจิตใจให้มีความสุขมากขึ้น, การหลีกเลี่ยงความวุ่นวายในเมืองไปใช้ชีวิตที่สงบจะช่วยสร้างความสุขได้ และความสุขที่แท้จริงจะมาจากภายในร่างกาย จากการสัมภาษณ์ พบว่า ประชาชนชนบทส่วนใหญ่มีความสามัคคีของหมู่คณะในชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เมื่อชุมชนต้องเผชิญกับอุปสรรคและความท้าทายนานาประการ ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนถือเป็นเกราะป้องกันภัยอันตรายให้กับวิถีชีวิตคนชนบทได้เป็นอย่างดี แล้วชุมชนก็จะอยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกเทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อรรถกร เฉยทิม (2560) ทำการศึกษาเรื่องผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การได้ถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ การทำกิจกรรมที่ชอบหรืองานอดิเรก การได้พัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมี

.....
ความสุขคือการดูแลตนเองทั้งร่างกายและจิตใจ การมีความหวังและมีการวางแผนในชีวิต การบริหารจัดการกับความทุกข์ได้

แนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน พบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการได้อยู่ร่วมกันหรือทำกิจกรรมกับครอบครัวเป็นสิ่งที่สร้างความสุขได้ดียิ่ง, การเข้าร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาหรือทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และการไม่ทำละเมิดต่อสิทธิส่วนบุคคลของคนในสังคมเป็นสิ่งที่ทุกคนควรพึงปฏิบัติอยู่เสมอ จากการสัมภาษณ์ พบว่า การจัดการกับปัญหาได้ด้วยผู้สร้างก็จะมีการพึ่งพาหัวหน้าหมู่บ้าน หรือผู้ที่มีอิทธิพล และเป็นศูนย์รวมทางจิตนในการเข้ามาแก้ไขปัญหาด้วยการซักถาม หรือด้วยวิธีอื่นๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบข้อมูลที่ต้องการออกมาให้ทราบ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชุตติมา ภูบุญเต็ม, (2562) ทำการศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลปกครอง ศึกษากรณีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางละเมิด แก่หน่วยงานทางปกครอง ผลการศึกษาพบว่า วิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกอย่างหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย เนื่องจากการดำเนินการที่มีกระบวนการไม่ยุ่งยากและไม่ซับซ้อน สามารถระงับข้อพิพาทได้อย่างรวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูง อีกทั้งผลลัพธ์ที่ได้ จากกระบวนการไกล่เกลี่ยยังเกิดจากการที่คู่กรณีได้มีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาท ดังนั้น วิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่จึงขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและการเลือกวิธีการปฏิบัติของคนในพื้นที่นั้นๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

แนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชนนั้น เกิดขึ้นจากการสร้างความสุขทั้งในสังคมที่อยู่ให้เป็นสุขการอยู่ในสถานการณ์ทางการเมืองสงบจะช่วยให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นได้ อีกทั้งเกิดจากความสุขด้านจิตใจและปัญญาการมีจิตใจที่สงบส่งผลให้มีสมาธิในการใช้ชีวิตและมีความสุขมากขึ้นและการอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีธรรมชาติจะช่วยบำบัดจิตใจให้มีความสุขมากขึ้น ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสามารถนำไปใช้ประโยชน์ดังนี้

- 1) การนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ควรมีการพิจารณาและวิเคราะห์สถานการณ์สังคมของแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันและปรับปรุงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขที่เหมาะสมกับสังคมนั้นๆ
- 2) ผลการศึกษาเกิดขึ้นจากการให้ข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิที่มีวิถีชีวิตเป็นชุมชนชนบททางภาคอีสาน ดังนั้น ก่อนการนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่ควรมีการปรับปรุงข้อมูลให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

3) ผลการศึกษาพบว่า เพศ อายุ และรายได้ มีผลต่อแนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการพิจารณาปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลกระทบต่อความสุขของประชาชนแต่ละช่วงวัยร่วมด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การสร้างความสุขที่ยั่งยืนในชุมชนนั้น เกิดจากการสร้างความน่าอยู่ในสังคมประชาชนในชุมชนมีความรัก ความเห็นใจ เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการหวังดีให้ผู้อื่นมีสุขร่วมด้วย เมื่อเกิดความหวังดีให้ผู้อื่นเป็นสุขแล้วนั้น การเกิดความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาทภายในชุมชนย่อมลดลง ส่งผลให้เกิดความสงบสุขและน่าอยู่ในชุมชน เมื่อเกิดความขัดแย้งกันภายในชุมชนให้อาศัยหลักความพึงพาทออาศัยกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสามารถนำไปใช้ประโยชน์ดังนี้

1) ควรดำเนินการศึกษาแนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชนของประชาชนแต่ละช่วงวัย เช่น วัยรุ่น วัยงาน และวัยผู้สูงอายุ เป็นต้น

2) ควรมีการศึกษาปัจจัยทางด้านสังคมและความเป็นอยู่ที่มีผลต่อแนวทางการสรรค์สร้างความสุขแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ในชุมชน ได้แก่ ปัจจัยสังคมภายใน ปัจจัยสังคมภายนอก เป็นต้น

3) ความแตกต่างของรายได้ของแต่ละบุคคลมีผลต่อระดับความสุขของประชาชน ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความต้องการด้านรายได้ เพื่อพัฒนาความสุขของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

ฉันทนา รวงผึ้ง, (2563). การสร้างสุขอย่างยั่งยืนเชิงพุทธบูรณาการ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. 7 (3), 1-16.

ชมพูนุท คงพูนพิน, (2562). การสรรค์สร้างพื้นที่สาธารณะชุมชนเมืองเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงสังคมอย่างยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสหวิทยาการสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชุตินา ภูบุญเต็ม. (2562). การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลปกครอง ศึกษากรณีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางละเมิด แก่หน่วยงานทางปกครอง. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

ประจักษ์ ปฏิทัศน์, (2562). ความสุขอย่างยั่งยืนของครอบครัวไทยยุคดิจิทัล. บรรยายในที่ประชุมคณะกรรมการศึกษาและพัฒนาความรู้ทางจิตวิทยาและสังคม ราชบัณฑิตยสภา เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2562

ประเวศ วะสี, (2557). ปฏิรูปสังคม ชุมชนเข้มแข็ง พลังพลเมืองเข้มแข็ง หัวใจของการปฏิรูปประเทศ. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, 24 (4), 673-681.

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, คงสฤกษ์ แพ่งทรัพย์ และพูนศักดิ์ กมล, (2562). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม พหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ*. 6 (2), 46-59.

เพลินตา ตันรังสรรค์, (2553). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการกระทำความผิดอาญาของเด็กหรือเยาวชน. *จุลินิติ*, 7(6), 54-62.

วันชัย วัฒนศัพท์, (2550). *ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*. หนังสือชุดความรู้ด้านการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี. พิมพ์ครั้งที่ 3 เล่ม 1. สถาบันพระปกเกล้า นนทบุรี

วิชุดา มาลาสาย. (2562), *การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้การสอน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสว่างแดนดิน*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการในโครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมแลกเปลี่ยน สพลฐ. ปีงบประมาณ 2561

สำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลเมืองชัยภูมิ. (2564). *ข้อมูลประชากรในพื้นที่อำเภอเมืองชัยภูมิ*. [Online] สืบค้นจาก http://www.chaiyaphummunipality.com/?page_id=11635

เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์และคณะ, (2553). *พัฒนาการแนวคิดเรื่อง ความสุขที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สุข และเศรษฐกิจพอเพียง*. เครือข่ายงานวิจัยนานาชาติเพื่อสังคมอยู่เย็นเป็นสุข (ไอราห์)

อรรถกร เฉยทิม, (2560). *ความสุขของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ เขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร

Cristian Bühring-Uhle, (1996). *Arbitration and Mediation in international Business*. Alphen aan denRijn :Klower Law.

Taro Yamane(1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. 3rd Edition: New York. Harper and Row. Publications. Vroom, H. V. (1967). *Work and Motivation*.